

мистецько-педагогічної освіти надає можливість по-новому підійти до розробки проблем виконавського навчання, розглядаючи їх перш за все з позиції «відкритості», співтворчості і орієнтації на саморозвиток; інтеграція мистецтв, утворена на основі їх взаємодії, сприяє гармонійному розвитку особистості, розкриває цілісну художню картину світу і в такий спосіб впливає на формування світогляду майбутнього вчителя; відповідно до культурологічного підходу інструментально-виконавська підготовка виступає культуротворчим середовищем, яке формує майбутнього вчителя, виявляє і розвиває виконавські уміння і навички, визначає систему знань, цінностей і ціннісних орієнтацій, виховує шанобливе ставлення до культури свого народу та інших культур.

Ключові слова: методологія, підхід, синергетика, інтеграція, культура, інструментально-виконавська підготовка

Статья посвящена обоснованию методологических основ инструментально-исполнительской подготовки учителей музыкального искусства. Выяснено, что применение синергетического подхода как концепта методологии художественно-педагогического образования позволяет по-новому подойти к разработке проблем исполнительного обучения, рассматривая их прежде всего с позиции «открытости», сотворчества и ориентации на саморазвитие; интеграция искусств, образованная на основе их взаимодействия, способствует гармоничному развитию личности, раскрывает целостную художественную картину мира и таким образом влияет на формирование мировоззрения будущего учителя; согласно культурологического подхода инструментально-исполнительское подготовка выступает культуротворческой средой, формирует будущего учителя, проявляет и развивает исполнительские умения и навыки, определяет систему знаний, ценностей и ценностных ориентаций, воспитывает уважительное отношение к культуре своего народа и других культур.

Ключевые слова: методология, подход, синергетика, интеграция, культура, инструментально-исполнительское подготовка

Article is devoted to the justification of the methodological foundations of instrumental performance training teachers of music. It was found that the use of a synergistic approach as the concept of artistic and pedagogical methodology allows the formation of a new approach to the development of executive learning problems, seeing them primarily from the perspective of «openness», co-creation and focus on self-development; integration of arts, formed on the basis of their interaction, promotes harmonious development of personality, reveals a complete picture of the art world and thus affects the formation of outlook of the future teachers; according to the cultural approach instrumental performing acts kulturotvorcheskoj training environment, shaping the future of teacher exhibits and promotes the performing skills, defines a system of knowledge, values and values, fosters respect for the culture of the people and other cultures.

Keywords: methodology, approach, synergy, integration, culture, instrumental-performing training.

УДК 378

Л.П. Василевська-Скупа
м. Вінниця, Україна

РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Актуальним питанням вітчизняної музично-педагогічної освіти є соціальне замовлення на педагогів, здатних втілювати в життя пріоритети моральності, гуманістичного світосприйняття, творчого ставлення до професійної діяльності, котрі є активними трансляторами художньо-освітнього потенціалу мистецьких творів у навчально-виховній роботі з учнями. Відомо, що вокальне мистецтво має потужний культуротворчий і людинотворчий потенціал і є одним із впливових засобів розвитку особистості.

Актуальність проблеми. У зв'язку з цим зростають вимоги до вокальної підготовки студентів, у процесі якої слід особливу увагу звертати не лише на формування вокально-технічних умінь і навичок (тезаурусу), вокальних здібностей (обдарованості), а й на важливу проблему розвитку їхньої виконавської культури. Це пояснюється, передусім, суперечностями в сучасній педагогічній практиці між зростаючими вимогами до професійної підготовки педагогів-музикантів і традиційною практикою вокального навчання; високим попитом на творчу особистість викладача вокалу і відсутністю в системі підготовки вчителів музичного мистецтва відповідного методичного забезпечення; необхідністю досягнення вокальної

компетентності педагога-музиканта і рівнем його практичної готовності інтерпретувати вокальні твори у процесі педагогічної діяльності.

Аналіз попередніх досліджень. Питання музично-виконавської культури та інтерпретації музичних творів розглядалися у дослідженнях таких вітчизняних науковців, як О. Бурської, Н. Згурської, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Щолокової та ін. Специфіка вокальної підготовки майбутніх учителів музики розглядається у наукових працях В. Антонюк, Л. Василенко, О. Маруфенко, А. Менабені, Л. Пашкіної, Г. Стасько, О. Старовойтової, Г. Урбановича, Ю. Юцевича та ін.

Водночас особливого дослідження потребує завдання розвитку музично-виконавської культури студентів-музикантів у процесі вокальної підготовки. Тому метою статті є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних умов розвитку музично-виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Поняття «музично-виконавська культура вчителя» визначається як динамічне інтегративне утворення, що передбачає здатність розкривати, відтворювати в процесі інтерпретаторської діяльності зміст музичного твору та доносити його до учнів у художньо досконалій формі. Музично-виконавська культура вчителя характеризує рівень особистісного професійного розвитку, прагнення до самовдосконалення. Виконавська культура вчителя відображає його індивідуальні професійні якості: спеціальні здібності, досвід, погляди, ідеали, які є стрижнем художньо-естетичної орієнтації в музичному мистецтві, у здійсненні інтерпретації творів та проведенні навчальної, виховної, просвітницької роботи [5; 6].

Термін «інтерпретація» походить від латинського слова *interpretatio* – опис, пояснення, тлумачення. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає пояснення цієї дефініції, виходячи із латинського перекладу:

1. Роз'яснення, тлумачення, розкриття змісту будь-чого;
2. Творче виконання художнього твору, розкриття його змісту залежно від індивідуальності актора, музиканта, режисера» [1, с. 220].

Великий енциклопедичний словник дає пояснення терміну «інтерпретація» так: «в широкому значенні – тлумачення, пояснення на більш зрозумілу мову; у спеціальному значенні – побудова моделей абстрактних систем». Цей словник пояснює особливе значення інтерпретації у мистецтві, що передбачає тлумачення змісту творів у конкретній культурно-історичній ситуації. Особливо підкреслюється, що інтерпретація у мистецтві ґрунтується на багатозначності художнього образу. У такому контексті інтерпретація передбачає «творче опанування художніх творів, що пов'язане з їх вибіркоким прочитанням (часто полемічним): у обробках і транскрипціях, в художньому читанні, режисерському сценарії, акторській ролі, музичному виконавстві» [11].

Цілком зрозуміло, що від майстерності виконавської інтерпретації вокального твору залежить якість здійснення соціокультурного комунікативного зв'язку: авторський задум – виконавець – слухач.

На думку О. Рудницької, «художні твори, узагальнено відтворюючи різноманітні ситуації взаємин людей, моделюючи сам процес їх стосунків, досягають виняткової глибини й повноти у розкритті форм і шляхів людського спілкування, психологічного аналізу його сутності» [10, с. 64]. Тому надзвичайно важливим є глибоке усвідомлення студентом – вокалістом художнього образу вокального твору і його майстерне відтворення. Отже, завдяки виконавській культурі, проникливе виконання співаком пісні може зачепити душу слухача, вплинути на його емоційно-почуттєву сферу, викликати емпатійне переживання її художнього образу. Водночас, відбувається процес «внутрішнього інтонування», тобто рефлексивного, неусвідомленого співінтонування слухача з твором, що звучить. Цей процес з погляду психологічного механізму отримав назву перцептивної вокалізації, що є посиленою (і водночас спрощеною) формою моторного компонента сприймання: звучання музики стимулює м'язову «вокальну» реакцію слухача і певною мірою відображається в ній. Перцептивна вокалізація є невід'ємною складовою процесу музичної перцепції як такого. Водночас, слід зазначити, що співтворча активність

найбільшою мірою виявляється у процесі сприймання слухачем саме пісенних (вокально-хорових) творів, оскільки рефлексорному м'язовому відтворенню найлегше піддається вокальна мелодія [8, с. 495].

Звідси робимо висновок про визначальну характеристику співу як наймасовішого і найдемократичнішого виду музичного мистецтва, у якому найбільшою мірою необхідна і досягається співтворчість. Саме спів виступає основою системи музично-естетичного та національного виховання особистості, її художньо-творчого розвитку та формування ідеалів. Зрозуміло, що інтерес до музики починається зі співу, а любов до пісні найкраще виявляється і виховується під час її виконання (О. Костюк).

За влучним висловом М. Кагана «виконавство – це повноцінний вид творчості, поряд з діяльністю композитора і драматурга» [7, с. 61], однак воно має виразні відмінності, що зумовлені сформованістю особистісних якостей музиканта як виконавця, специфічними особливостями сфери художньо-творчої діяльності, суспільно значущою цінністю цього виду мистецтва. Отже вокальна підготовка студентів педагогічних університетів, крім теоретичної бази знань культурологічного спрямування, вимагає практичного засвоєння вокально-технічних та виконавських навичок, володіння ґрунтовними знаннями з питань вокальної педагогіки, суміжних наук (фізіології, психології, орфоєпії, фоніатрії, гігієни), методики вокальної роботи в школі та передбачає розуміння мотивації до розвитку музично-виконавської культури.

Вокальний педагог Ю. Юцевич наголошував: «Навчальні завдання дисципліни «Постановка голосу» мають ґрунтуватися на широкому колі знань про природу та механізми звукоутворення, закономірностях формування співацького голосу та керування цим процесом, розумінні сутності складних фонаційних явищ, які відбуваються в людському організмі, забезпечуючи досягнення кінцевого результату – створення художньо-музичного образу» [13, с. 3]. Зрозуміло, що якість створення художнього образу виконавцем вокального твору залежить від рівня його виконавської майстерності, стрижневим компонентом якої є артистичність. Даний феномен дослідники розглядають як систему особистісних якостей, що сприяє вільному самовираженню особистості вчителя [2, с. 20]. Тому доцільним на заняттях з постановки голосу є розвиток емоційної сфери студентів, надання їм можливості відчувати художній образ, пережити його в результаті сприйняття та аналізу музичного і поетичного тексту. Водночас доцільно виховувати асоціативне мислення, уяву, що необхідні для формування вміння ідентифікувати себе з героєм вокального твору. У цьому зв'язку пошукові ситуації, допоміжні запитання допоможуть студентам знайти необхідні виконавські прийоми, проявити ініціативу. Такі дії сприятимуть активізації мислення, прояву самостійності і творчості у студентів, тобто розвитку тих якостей, котрі вкрай важливі для виконавської культури.

Основу артистичності складають наступні психологічні компоненти: володіння емоційним станом під час сценічного виступу, професійною увагою, соціальною перцепцією, уявою, спостережливістю, проявами вольових якостей. Так, для формування впевненості у собі, вольових якостей майбутнім учителям музики можна запропонувати поради Д. Корнеги. Автор наголошує на важливості досконалої підготовки, мисленнєвому налаштуванні на успіх, заглибленні в тематику виступу. Останню пораду у галузі музично-педагогічної діяльності ми розуміємо як занурення в зміст музичного твору, ідентифікацію себе з його образом і передачу його слухачам. При цьому психолог підкреслює, що не слід звертати увагу на негативні подразники, роздуми про можливі помилки під час виступу тощо. Важливими в цій структурі є вміння психологічного налаштування виконавця перед концертним виступом, створення творчого самопочуття.

Водночас виконуючи вокальний твір, слід постійно перебувати в творчому стані, використовуючи метод мисленнєвого співу (на основі внутрішньо-слухових уявлень). Сутність цього методу полягає у внутрішній зосередженості, що зберігає голос від перевтоми при повторенні музичної фрази, розвиває творчу уяву, яка необхідна для виразності виконання.

За влучним висловом М. Гарсія, опанування інтонацією, інтервалами тощо залежить від того, наскільки чітко учень спроможний уявити собі те, що йому необхідно співати. Цілком

зрозуміло, що також слід подумки передбачати не лише вокально-технічні завдання для правильного виконання вокального твору, а й уявляти собі художній образ, певну ситуацію, емоційний стан героя та швидко переходити від однієї емоції до іншої. Так, для розвитку вокальних та артистичних навичок необхідно враховувати психологічні процеси, зокрема відчуття звуку в резонаторах, сприйняття роботи голосового апарату, відчуття опори звуку та свободи голосового апарату.

Не рідко в програмі вокального концерту студенти мають виконувати різнохарактерні вокальні твори. У зв'язку з цим їх уява має миттєво переключатися з одного емоційного стану іноді до протилежного. Тому виконавець обов'язково має бути в творчому стані, на який налаштовують перші звуки інструментального вступу вокального твору.

Феномен «виконавська інтерпретація» включає як об'єктивні показники (відображення стилістики написання твору, художнього задуму автора, типологічних рис художнього напрямку, художньо-виражальні засоби), так і суб'єктивні (індивідуально-неповторне відчуття твору виконавцем, індивідуальні характеристики голосу (тембр, політність, діапазон тощо), індивідуальність виконавської манери (звукоутворення, кантиленність звучання тощо) [11, с. 142]. На думку професора вокалу Венеціанської консерваторії Ірис Коррадетті, вокаліст має володіти високим рівнем культури, тобто бути ознайомленим з багатьма мистецькими творами та їхніми стильовими особливостями, звичаями різних народів, костюмами тощо. Викладач підкреслювала, що неможливо виконувати однаково твори І. Баха та Д. Верді або Пуччіні, адже під час виконання вокальних творів написаних у XVI столітті слід усвідомлювати характерний для того часу класичний стиль із повільним, плавним звуковеденням. Водночас, музичні твори кінця XIX століття написані в романтичному стилі і вимагають більше емоційного виконання, а вокальні твори близькі до нас за часом часто потребують передачі натхненних, глибоких почуттів. При цьому підсилюється зовнішнє вираження почуттів за допомогою міміки та жестів [6, с. 100].

Звідси робимо висновок про доцільність використання на заняттях з постановки голосу методу прослуховування вокальних творів у виконанні кращих співаків світу за допомогою мультимедійної дошки, фонозапису, відеофільмів, комп'ютерних програм. Після чого важливим є колективне обговорення виконавських інтерпретацій, аналіз якості звучання, прийомів, які були використані співаком для передачі певного образного змісту твору. Таке методичне коментування дає можливість порівняти інтерпретації і вибрати власну. Водночас, на шляху до розвитку виконавської культури слід виховувати власну волю, прагнення до успіху. Тому в процесі вокальної підготовки важливим методом є «створення ситуацій успіху». Цей метод актуалізує гедоністичні функції виконавського мистецтва. Використовуючи весь потенціал позитивних естетичних емоцій, які виникають у процесі виконавської діяльності «ситуації успіху» формують почуття насолоди від сприймання і виконання музики [12, с. 146]. На відміну від постійних зауважень викладача цей метод спонукає і налаштовує виконавців на найкраще емоційне виконання вокального твору.

Як своєрідну підготовку до майбутньої музично-педагогічної та виконавської діяльності вчителя музики рекомендуємо використовувати концертно-виконавську практику студентів у межах ВНЗ. Система такої практики включає наступні форми діяльності: звітні концерти класу; академічні концерти, іспити, заліки відповідно до навчальних планів; участь у конкурсах вокалістів, загальних тематичних лекціях-концертах, святкових концертах ВНЗ тощо. Майбутні вчителі, виконуючи вокальний твір, набувають досвіду психологічного загартування та естрадного спокою, володіння артистичними вміннями. Студенти усвідомлюють, що всі ці компоненти майстерності вокаліста необхідні йому для головної мети – успішного, ефективного спілкування з музичним твором і слухачем, відчуття себе посередником між ними. Тобто від усвідомлення себе партнером у творчому ланцюгу, від уміння розуміти твір, подати його, залежить рівень сприйняття слухача, можливість зачепити найтонші струни його душі, вплинути на його емоційно-почуттєву сферу та на творче осмислення вокального твору. Адже відомо, що «виконавське мистецтво відрізняється від будь-яких інших видів художньої діяльності,

насамперед, тим, що пропонує не лише результат діяльності, але й сам процес творчості – співак є одночасно і творцем, і матеріалом, з якого створюється вокально-сценічний образ, і кінцевим результатом – предметом творчості» [3, с. 301].

Висновок. Означене дає підстави стверджувати, що вокальна підготовка має максимально сприяти розвитку творчої самостійності, виконавських здібностей, підвищенню мотивації самовдосконалення, розширенню виконавського тезаурусу, формування ціннісних уявлень про вокальне мистецтво, а тому і музично-виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Вона, поряд з іншими фаховими чинниками забезпечує професійну підготовку студентів, яка потребує пошуку нових, ефективних форм і методів навчання, розробки педагогічних технологій та інноваційних методик.

Література:

1. Большой толковый психологический словарь. Т.2 М.: ООО «Издательство АСТ», Вече, 2001. – С. 336.
2. Гарипова Г.А. Формирование артистизма личности будущего учителя музыки: Автореф. дис. ...канд. пед.наук: 13.00.01/ Казан. гос. пед. ун-т.– Казань, 2002.- 22с.
3. Гребенюк Н. До проблеми формування виконавської творчості у співаків // Науковий вісник Нац. муз.акад. Укр. ім. П.І.Чайковського: Серія: Музичне виконавство. Вип. 18. – К.: НМАУ, 2001. – С. 217-231.
4. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики. – М.: Музыка, 1963. – 546с.
5. Згурька Н.М. Формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя : Автореф. Дис.канд.пед.наук: 13.00.02 / Н.М.Згурька; Нац.пед.ун – т ім. М,П,Драгоманова. – К., 2001. – 16с.
6. И. Коррадетти о мастерстве вокалиста // Вопросы вокальной педагогики – Вып 5. – Изд. «Музыка» Москва.1976г с.91
7. Каган М. С. О месте искусства в жизни школы / М. С. Каган // Искусство в школе. – 1992. – № 1. – С. 11-19.
- 8.Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: Монографія О.М.Отич; за наук. Ред..І.А.Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 752с.
9. Пан На. Методика роботи над виконавською інтерпретацією музичних творів у процесі вокальної підготовки педагогів-музикантів України та Китаю: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського / Пан На. – Одеса, 2013– 218с.
- 10 Рудницька О.П. Музыка і культура особистості: Проблеми сучасної педагогічної освіти. – К.: ГІМН, 1998. – 230с.
11. Тлумачний словник-мінімум української мови / укл. Л.О. Ващенко, О. М. Єфімов. – К.: «Довіра», 2001. – 535 с.
12. Шугуан. Методика формування виконавського досвіду майбутнього вчителя музики в процесі фортепіанної підготовки: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова / Шугуан. –Київ, – 2012. – 179с.
- 13 Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу: Навчально-методичний посібник для викладачів і студентів, учителів шкіл різного типу. – К.: ІЗМН, 1998. – 160с.

У статті розглядається питання музично-виконавської культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, висвітлено психолого-педагогічні методи для їх розвитку в процесі вокальної підготовки.

Ключові слова: музично-виконавська культура, процес вокальної підготовки, психолого-педагогічні методи.

В статье рассматриваются вопросы музыкально-исполнительской культуры будущего учителя музыкального искусства, освещены психолого-педагогические методы для ее развития в процессе вокальной подготовки.

Ключевые слова: музыкально-исполнительская культура, процесс вокальной подготовки, психолого-педагогические методы.

An article discusses the musical-performance culture of the prospective teachers of music, and depicts psychological and pedagogical methods for their development during the process of vocal training.

Keywords: musical-performance culture, the process of vocal training, psychological and pedagogical methods.